

Η Κοινωνία των Πολιτών στο Κυπριακό Πρόβλημα

Όλγα Δημητρίου και ve Ayla Gürel
PRIO-Cyprus

SHUR wp 09/09bis
Nov 2009

SHUR: Human Rights in Conflicts: The Role of Civil Society is a STREP project funded by the 6th Framework Programme of the European Commission (Contract number: CIT5-CT-2006-028815).

www.luiss.it/shur

SIXTH FRAMEWORK
PROGRAMME

Εισαγωγή

Αυτό το κεφάλαιο επιδιώκει να διερευνήσει τη διασύνδεση της κοινωνίας των πολιτών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της «παγωμένης» εθνικο-πολιτικής διαμάχης στην Κύπρο. Το νησί διαιρέθηκε ντε φάκτο το 1974 αλλά οι διαφορές μεταξύ της αριθμητικά δεσπόζουσας ελληνοκυπριακής (ΕΚ) κοινότητας και της κατά πολύ μικρότερης τουρκοκυπριακής (ΤΚ) κοινότητας χρονολογούνται τουλάχιστον από το 1963.¹ Αναπόφευκτά, η σύγκρουση επηρέασε καθοριστικά την εξέλιξη των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών (ΟΚΠ) και την αντίληψη περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε καθεμία κοινότητα. Οι κυπριακές ΟΚΠ άφησαν με τη σειρά τους τη σφραγίδα τους με διάφορους τρόπους στη διαμάχη, είτε εκφράζοντας τις απόψεις τους επί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είτε με άλλες συναφείς δράσεις. Εδώ επικεντρωνόμαστε στην περίοδο της διαμάχης που ακολούθησε μετά το 1974 και αναλύουμε την επίδραση των ΟΚΠ κατηγοριοποιώντας τες ως ακολούθως: *τροφοδοτούσες* τη διαμάχη, *ουδέτερες προς* τη διαμάχη, *με ειρηνοποιό επίδραση*, όπως τις σκιαγραφήσαμε στα κεφάλαια 1, 2 και 3. Για το σκοπό αυτό, συντάξαμε το πλαίσιο των σχετικών μηχανισμών και διασύνδεσης εντός των τοπικών κρατικών δομών και συγκεκριμένων πολιτικών συζητήσεων.

Θα εξετάσουμε έτσι, αρχικά τη διαμόρφωση του μετααποικιακού κράτους στην Κύπρο και τις επιπτώσεις της σύγκρουσης που ακολούθησε, συμπεριλαμβανομένης της διαίρεσης της νήσου και της εμφάνισης μονοεθνικών κρατικών δομών νοτίως και βορείως της διαχωριστικής γραμμής. Το πρώτο μέρος περιέχει τη σκιαγράφηση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τις διάφορες φάσεις της σύγκρουσης. Ακολουθεί μια γενικότερη θεώρηση της εξέλιξης των ΟΚΠ εντός της ΕΚ και της ΤΚ κοινότητας στην περίοδο μετά το 1974, καθώς και η παρουσίαση των εξεταζόμενων στην παρούσα μελέτη ΟΚΠ. Μετά από αυτό, αναλύουμε το έργο των επιλεγμένων ΟΚΠ και την επίδραση που είχαν οι δράσεις σχετιζόμενες με τα ανθρώπινα δικαιώματα πάνω στη διαμάχη όπως προσδιορίζεται από τους διάφορους παράγοντες και τις παραμέτρους που καθορίστηκαν στο αναλυτικό πλαίσιο του κεφαλαίου 3 (δηλαδή πολιτικές ταυτότητες, πλαίσια δράσης και δομές πολιτικής ευκαιρίας).

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται σε δύο συγκεκριμένα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων η εξέταση των οποίων αποτελεί τις πλέον εξέχουσες πτυχές του Κυπριακού προβλήματος από το 1974 και μετά: τα δικαιώματα των εκτοπισμένων ατόμων στην περιουσία, και την ελευθερία διακίνησης και εγκατάστασης, όπως και επίσης αυτά των αγνοουμένων και τα σχετικά δικαιώματα των συγγενών τους για ενημέρωση όπως και το καθήκον του κράτους για αποτελεσματική, πλήρη και αμερόληπτη διερεύνηση και τιμωρία των δραστών.

Η διαμάχη και τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κύπρο

Η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία της από τη Μεγάλη Βρετανία και η Κυπριακή Δημοκρατία (ΚΔ) εγκαθιδρύθηκε το 1960. Η κυπριακή ανεξαρτησία δεν ήταν αποτέλεσμα ενός νικηφόρου αντιαποικιακού αγώνα, αλλά υπήρξε περισσότερο

¹ Η αναλογία μεταξύ ΕΚ και ΤΚ πληθυσμού ανέρχεται σε 4 προς 1.

αποτέλεσμα ενός συμβιβασμού μεταξύ της αξίωσης των ΕΚ για την *ένωση* της Κύπρου με την Ελλάδα και της αξίωσης των ΤΚ για διαμοιρασμό της νήσου μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας (*τακσίμ*). Απώτερος στόχος της ήταν η εξυπηρέτηση των συμφερόντων όχι μόνο των δύο κοινοτήτων της Κύπρου αλλά περισσότερο κυρίως της Βρετανίας, της Ελλάδας όπως και της Τουρκίας. Η εγκθίδρυση της ΚΔ περιλάμβανε ένα Σύνταγμα και τρεις διεθνείς συνθήκες (οι περί Κύπρου Συμφωνίες του 1960). *Ένωση* και *τακσίμ* αποκλείστηκαν ρητά και δημιουργήθηκε ένα κράτος στη βάση μιας δικαιοκοινωνικής κατανομής των εξουσιών και με περιορισμένη κυριαρχία (επέτρεπε στη Βρετανία να διατηρεί κυριαρχία επί των δύο στρατιωτικών βάσεων ενώ κατέστησε τη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία «εγγυήτριες δυνάμεις» με επεμβατικά δικαιώματα).

Στο Σύνταγμα συμπεριλήφθηκαν ένας κώδικας ανθρωπίνων δικαιωμάτων βασισμένος στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αλλά και ειδικές πρόνοιες για αυτά που χαρακτηρίστηκαν «κοινοτικά δικαιώματα» (δηλαδή σε σχέση με τη συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στα κρατικά όργανα και τη δημιουργία ξεχωριστών διοικητικών δομών για κοινοτικές υποθέσεις). Επιπλέον, η Κυπριακή Βουλή επικύρωσε τη Σύμβαση το 1962 καθιστώντας την μέρος της εθνικής νομοθεσίας.

Το 1963 κατέρρευσε το δικαιοκοινωνικό κρατικό οικοδόμημα, λόγω και της συνεχούς αναζήτησης «αυτοδιάθεσης» που στόχευε να καταστήσει την Κύπρο ελληνική. Μετά το ξέσπασμα της διακοινοτικής βίας ο ΤΚ αντιπρόεδρος, οι υπουργοί και οι βουλευτές αδυνατούσαν να συνεχίσουν την άσκηση των καθηκόντων τους. Μια ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ εγκαταστάθηκε στο νησί το 1964 με σκοπό τον τερματισμό των συγκρούσεων (όπου και έκτοτε παραμένει).² Ό,τι απέμεινε από τη δικαιοκοινωνική κυβέρνηση που σχηματίστηκε το 1960, αποτελείτο αποκλειστικά από ΕΚ χωρίς καμία ΤΚ συμμετοχή, αξιώνοντας να αναγνωριστεί -και με την πάροδο του χρόνου έτυχε διεθνούς αποδοχής (προς τα τέλη του 1960)- ως η νόμιμη κυβέρνηση της ΚΔ.

Τα θύματα της κρίσης ανήλθαν σε αρκετές εκατοντάδες νεκρούς ή αγνοουμένους με τους ΤΚ να καταβάλλουν το βαρύτερο τίμημα για τη βία και τις εχθροπραξίες που διήρκεσαν μέχρι το 1967 (Patrick 1976). Εκτοπίστηκε το ένα τέταρτο περίπου της ΤΚ κοινότητας· για λόγους ασφαλείας, κατέληξαν σε αυτοδιοικούμενους θύλακες διασκορπισμένους σε όλο το νησί. Πολλές συνταγματικές και νομικές πρόνοιες για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο κατέστησαν την περίοδο εκείνη ανεφάρμοστες ή παραγνωρίζονταν. Μέχρι το 1974 συνεχίζονταν οι προσπάθειες για εξομάλυνση της κατάστασης μέσω του τερματισμού των εχθροπραξιών, της επιστροφής μερίδας όσων ζούσαν σε θύλακες στα σπίτια τους (σε πέντε από τα 24 ΤΚ χωριά και 19 των μεικτών χωριών που επηρεάστηκαν) και της επίτευξης συμφωνημένης λύσης του προβλήματος (Kyle 1997).

Το 1974, με τη στήριξη της χούντας των Αθηνών η ΕΚ Εθνική Φρουρά πραγματοποίησε πραξικόπημα κατά του Προέδρου Μακαρίου με στόχο την υλοποίηση της επιζητούμενης για πολλά χρόνια φιλοδοξίας των ελλήνων εθνικιστών για την *ένωση*. Μεσούσης της

² Βλ. ψήφισμα 186 του Συμβουλίου Ασφαλείας (ΣΑ) του ΟΗΕ: <http://www.un.int/cyprus/scr186.htm>. (Η ιστοσελίδα αυτή όπως και οι υπόλοιπες στις οποίες γίνεται παραπομπή στο κεφάλαιο λειτουργούσαν κανονικά στις 30 Οκτωβρίου 2009.)

διαμάχης στο εσωτερικό της ΕΚ κοινότητας μεταξύ των πραξικοπηματιών και των αριστερών αντιστασιακών, επικαλούμενη τη Συνθήκη Εγγυήσεων, η Τουρκία επενέβη στρατιωτικά και, μετά την αποτυχία των διαπραγματεύσεων για τη λύση, διαίρεσε το νησί. Η κρίση του 1974 είχε ως αποτέλεσμα 2.500 Κύπριοι, κυρίως ΕΚ, να χάσουν τη ζωή τους ή να θεωρηθούν αγνοούμενοι, ενώ το ένα τρίτο του πληθυσμού της νήσου εκτοπίστηκε. Όλοι σχεδόν οι ΕΚ κάτοικοι στο βορρά (περίπου 160.000) διέφυγαν ή μετακινήθηκαν στο νότο και όλοι σχεδόν οι ΤΚ που ζούσαν στο νότο (περίπου 48.000) βρήκαν καταφύγιο στο βορρά. Αυτές οι μετακινήσεις πληθυσμού προσέδωσαν στα δύο τμήματα του νησιού εθνική ομοιογένεια, και μέχρι σήμερα δεν έχουν επιστρέψει οι εκτοπισμένοι στις εστίες και τις περιουσίες τους. Στο εξής, για τα επόμενα 29 χρόνια ήταν κυριολεκτικά αδύνατη η μετάβαση των Κυπρίων από το βόρειο μέρος στο νότιο και αντίστροφα, μια και μέχρι το 2003, τα σύνορα κατά μήκος της γραμμής κατάπαυσης του πυρός που είναι γνωστή και ως Πράσινη Γραμμή (ΠΓ) παρέμεναν κλειστά.

Εν τω μεταξύ, η προσωρινή ΤΚ διοίκηση του 1964-1974 πήρε σχήμα κυβέρνησης στο βορρά και από το 1983 αυτοαποκαλείται Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου (ΤΔΒΚ). Η ΕΚ διοίκηση που ανέλαβε τον έλεγχο της ΚΔ αλλά ελέγχει μόνο το νότο, θεωρεί το βορρά έδαφος της ΚΔ που «κατέχεται παράνομα από την Τουρκία» και την ΤΔΒΚ «μαριονέτα της Τουρκίας». Το Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ) του ΟΗΕ χαρακτήρισε την ίδρυση της ΤΔΒΚ «νομικά άκυρη»³ και μέχρι σήμερα η μόνη χώρα που την αναγνωρίζει είναι η Τουρκία. Η Τουρκία διατηρεί στο βορρά 35.000 στρατιώτες από το 1974, και ο βασικός ισχυρισμός της τουρκικής πλευράς είναι πως η παρουσία τους είναι αναγκαία για λόγους ασφαλείας μέχρι να επιτευχθεί μια συνολική διευθέτηση. Η Τουρκία και η ΤΔΒΚ θεωρούν πως η ΚΔ «διαλύθηκε» το 1963-64 και αναφέρονται στη σημερινή κυβέρνηση του νότου ως «ελληνοκυπριακή διοίκηση της Νότιας Κύπρου».

Οι διακοινοτικές διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, συνεχίστηκαν μετά το 1974 με στόχο την επίτευξη μιας κοινά αποδεκτής λύσης του Κυπριακού. Από το 1977 οι δύο πλευρές φαινομενικά συμφωνούν πως επιδιώκουν τη δημιουργία μιας δικοινοτικής ομοσπονδιακής πολιτείας που θα επανενώνει το νησί στη βάση μιας δικοινοτικής διευθέτησης, δηλαδή δύο ζωνών, με κάθε μία κοινότητα να διοικεί μία από αυτές.⁴ Ωστόσο, παρόλο που τα εμπλεκόμενα μέρη, υπό το βάρος διεθνών πιέσεων, παραλίγο σε δύο περιπτώσεις να καταλήξουν σε συμφωνία (η πρώτη φορά ήταν οι γνωστές ως Ιδέες Γκάλι⁵ στις αρχές του 1990 και η δεύτερη φορά ήταν πρόσφατα με το γνωστό ως Σχέδιο Ανάν⁶ την περίοδο 2002-2004), μέχρι τώρα δεν επιτεύχθηκε καμία κοινά αποδεκτή λύση. Το Σχέδιο Ανάν συντάχθηκε στη βάση των διακοινοτικών συνομιλιών που διεξήχοντο υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ενώ ταυτόχρονα η ΕΚ κυβέρνηση, που τυπικά εκπροσωπούσε ολόκληρο το νησί, διαπραγματευόταν την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ. Η αποδοχή του Σχεδίου Ανάν και από τις δύο κοινότητες θα επέτρεπε την ένταξη στην ΕΕ μιας

³ Βλ. ψηφίσματα 541 (<http://www.un.int/cyprus/scr541.htm>) και 550

(<http://www.un.int/cyprus/scr550.htm>) του ΣΑ του ΟΗΕ.

⁴ Βλ. συμφωνίες υψηλού επιπέδου του 1977 και 1979:

http://www.kktcbe.org/yukle/dosyalar/DOCUMENTS_ENG/1977_1979_High_Level_Agreements.pdf

⁵ Βλ.

[http://www.cyprus.gov.cy/MOI/pio/pio.nsf/All/372B6BAF332C88E3C2256D6D00348CF1/\\$file/Set%20of%20Ideas%20\(1992\).pdf](http://www.cyprus.gov.cy/MOI/pio/pio.nsf/All/372B6BAF332C88E3C2256D6D00348CF1/$file/Set%20of%20Ideas%20(1992).pdf)

⁶ Βλ. http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html

διζωνικής ομοσπονδιακής Κύπρου την 1^η Μαΐου 2004. Το σχέδιο αποδέχθηκαν οι ΤΚ στη συντριπτική τους πλειοψηφία (65%) ενώ το απέρριψαν οι ΕΚ στη συντριπτική τους πλειοψηφία (76%). Παρ' όλα αυτά, η ΕΕ αποδέχθηκε την Κύπρο ως μέλος, έστω και υπό τη μορφή ντε φάκτο διαίρεσης σε ένα κράτος που κυβερνούν οι ΕΚ, το οποίο και η ΕΕ αναγνωρίζει, και την ΤΔΒΚ που διαχειρίζονται οι ΤΚ, το οποίο η ΕΕ δεν αναγνωρίζει. Είναι περιττό να λεχθεί πως η απόφαση της ΕΕ να δεχθεί στους κόλπους της μια διαιρεμένη Κύπρο δεν φαίνεται να συνέβαλε στη βελτίωση της πολιτικής κατάστασης στο νησί.

Ως αποτέλεσμα της μη επίτευξης λύσης του Κυπριακού προβλήματος τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, η ζωή σε κάθε κοινότητα εξελίχθηκε διαφορετικά και αναπτύχθηκαν έτσι δύο ξεχωριστές κοινωνίες, με καθεμιά από αυτές να έχει το δικό της κράτος, συνταγματική τάξη, οικονομία και κοινωνικές και πολιτικές δομές. Καθεμιά από τις κοινωνίες αυτές απαιτεί από το δικό της κράτος σεβασμό και προστασία. Σε κάθε πλευρά, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποτελεί πέραν του Συντάγματος, τμήμα του εσωτερικού δικαίου, συμπεριλαμβάνοντας εκτενή κατάλογο των καθολικά αναγνωρισμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Υπάρχει ωστόσο μια σημαντική διαφορά που πρέπει να καταγραφεί. Αυτή προκύπτει από την ουσιαστική ανωμαλία στο πολιτικό καθεστώς που επικρατεί στη νήσο κυρίως μετά το 1964. Το Συμβούλιο της Ευρώπης επίσης αναγνωρίζει την ΕΚ Πολιτεία ως το ανεξάρτητο κράτος που εκπροσωπεί ολόκληρη τη νήσο -ενισχύοντας αυτήν την επικρατούσα άποψη-, και αναγνωρίζει την ΚΔ ως μέλος και συμβαλλόμενο μέρος στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Από την άλλη, η ΤΔΒΚ θεωρείται στην καλύτερη περίπτωση *εκ των πραγμάτων* (ντε φάκτο) κράτος και η συμμόρφωσή της προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα είναι μονομερής, εκτός του διεθνούς συστήματος ελέγχου. Αυτό σημαίνει πως η ΤΚ κοινότητα παραμένει εκτός των σημαντικών διεθνών φόρουμ, συμπεριλαμβανομένων και οργανισμών που προάγουν τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως για παράδειγμα ο ΟΗΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Σύμφωνα με τη φρασεολογία της ΕΕ, ο βορράς αναφέρεται ως «οι περιοχές στις οποίες η Κυπριακή Δημοκρατία δεν ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο».⁷

Σε γενικές γραμμές, η συζήτηση και η εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο ασκεί καθοριστική επίδραση το πολιτικό πρόβλημα, το οποίο με τη σειρά του επίσης επηρεάζεται καθοριστικά από αυτές. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια άρχισε αυτή η εικόνα να διαφοροποιείται και οι δράσεις της κοινωνίας των πολιτών και στα δύο μέρη του νησιού αποτελούν σημαντικό κομμάτι της αλλαγής αυτής. Αυτόν το συσχετισμό θα επιχειρήσει να διευκρινίσει αυτό το κεφάλαιο.

«Τα δύο κυπριακά κράτη» και η κοινωνία των πολιτών σε σύγκρουση

Η εξέλιξη της κοινωνίας των πολιτών στην Κύπρο εξαρτήθηκε σε σημαντικό βαθμό από την εθνικο-πολιτική σύγκρουση, η οποία εισχωρεί σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής (Loizos 1981). Το κεφάλαιο αυτό επικεντρώνεται στις ΟΚΠ που έκαναν την εμφάνισή τους μετά το 1974, όταν εμφανίστηκαν τα δύο αντίπαλα «κυπριακά κράτη» που δεν

⁷ Βλ. ΕΕ, Πρωτόκολλο Αρ. 10 της Συνθήκης Προσχώρησης περί Κύπρου: http://eur-lex.europa.eu/pri/en/oj/dat/2003/1_236/1_23620030923en09310956.pdf#page=25

αναγνωρίζουν το ένα το άλλο. Η εξέλιξη αυτών των οργανώσεων πραγματοποιήθηκε κατά μήκος των γραμμών που χωρίζει τα στρατόπεδα του εθνικισμού/αντι-εθνικισμού, της εθνικής ταυτότητας, της αριστερής/δεξιάς πολιτικής, τα οποία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ιστορία της σύγκρουσης. Συνεπώς, παρόλο που στην πλειοψηφία τους οι ΟΚΠ δεν έχουν σαφείς πολιτικούς στόχους, σε αρκετές περιπτώσεις έχουν στον πυρήνα της οργανωτικής τους δομής πολιτικές θέσεις. Συν τω χρόνω, υπό τη σκιά της ύπαρξης των «δύο κυπριακών κρατών» στη μετά το 1974 εποχή, το ρήγμα εντός των ΟΚΠ και στα δύο μέρη της νήσου βορείως και νοτίως της Πράσινης Γραμμής, κατά μήκος της γραμμής που χωρίζει το στρατόπεδο εκείνων που τάσσονται υπέρ της συνεργασίας από το στρατόπεδο εκείνων που τάσσονται υπέρ της αντίστασης, απέκτησε μια πρόσθετη έννοια. Λόγω της σημασίας του ζητήματος της αναγνώρισης/μη αναγνώρισης της ΤΔΒΚ, και ανάλογα, της αναγνώρισης/μη αναγνώρισης της ΚΔ ως εκπροσώπου όλων των Κυπρίων, ο ρόλος της ταύτισης με την επίσημη ρητορική έχει συνδεθεί με τη στήριξη του ίδιου του κράτους (Demetriou, 2007). Για όλους τους πιο πάνω λόγους, οι οργανώσεις της κυπριακής κοινωνίας των πολιτών και στις δύο πλευρές της Πράσινης Γραμμής, εύστοχα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν η «κοινωνία της σύγκρουσης» (ορολογία που εισήχθη στο κεφάλαιο 3). Στο υπόλοιπο του κεφαλαίου θα γίνεται αναφορά σε αυτές ως πρωταγωνιστές της κοινωνίας της σύγκρουσης ή ως οργανώσεις της κοινωνίας της σύγκρουσης (ΟΚΣ).

Στην αρχή της μετά το 1974 εποχής, ήταν ακόμη νωπή η ανάμνηση της εμπειρίας του πολέμου και των κτηνωδιών και οι δύο κοινωνίες έπρεπε να βοηθήσουν μεγάλο αριθμό θυμάτων που έπρεπε να αποκατασταθούν. Η ανάγκη αυτή προέκυψε αφού και οι δύο είχαν ανθρώπους των οποίων συγγενείς έχασαν τη ζωή τους ή αγνοούνταν, ή ξεριζώθηκαν από τα σπίτια τους ή και τα δύο. Δημιουργήθηκαν οι πρώτες οργανώσεις με σκοπό να προσφέρουν στήριξη στα θύματα εκτός των κρατικών δομών. Η εξέλιξη αυτή ήταν εντονότερη στο νότο: αυτό εξηγείται εν μέρει με το γεγονός πως το μέγεθος της οδύνης ήταν μεγαλύτερο και η επίδραση της διαίρεσης πιο τραυματική, και εν μέρει με τη σχεδόν κατάρρευση του κράτους που δεν διέθετε τα μέσα που θα του επέτρεπαν να διαχειριστεί την κρίση. Σε ό,τι αφορά τους ΤΚ, η νέα κατάσταση σήμανε τον τερματισμό του 11χρονου περιορισμού τους στους θύλακες και ελευθερία στο έδαφος βορείως της διαχωριστικής γραμμής, το οποίο πλέον έλεγχαν. Επίσης, η ΤΚ πλευρά είχε στη διάθεσή της μεγάλο αριθμό ΕΚ περιουσιών και άλλα οφέλη με τα οποία μπορούσε να απαλύνει τον πόνο που βίωναν μέλη της.

Στο πιο πάνω πλαίσιο, οι κυριότερες μορφές των οργανώσεων που δημιουργήθηκαν στο νότο για ζητήματα που αφορούσαν πρόσφυγες και αγνοούμενους ήταν σύνδεσμοι προσφύγων βάσει του τόπου καταγωγής τους (π.χ. προσφυγικές οργανώσεις Κερυνιωτών ή Αμμοχωστιανών που ακόμη λειτουργούν) και συγγενών αγνοουμένων (η Παγκύπρια Επιτροπή Γονέων και Συγγενών Αδηλώτων Αιχμαλώτων και Αγνοουμένων [ΠΕΓΣΑΑΑ]⁸ που ακόμα λειτουργεί). Βασικότερος σκοπός των προσφυγικών συνδέσμων ήταν η αναζήτηση προσώπων, η δικτύωση, και η προσφορά κάθε δυνατής βοήθειας. Ανάλογος ήταν και ο σκοπός της ΠΕΓΣΑΑΑ που επιδόθηκε στη συλλογή πληροφοριών, δικτύωση συγγενών και την προώθηση της υπόθεσης με επαφές με την κυβέρνηση και οργανισμούς όπως τον Ερυθρό Σταυρό για τον εντοπισμό τους. Μέχρι

⁸ <http://www.missing-cy.org/>

εδώ, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως η λειτουργία αυτών των ΟΚΣ συμπλήρωναν αυτή των κρατικών υπηρεσιών.

Η ρητορική τόσο των ΟΚΣ όσο και του κράτους που ήθελε τους ΕΚ θύματα μιας κατάφωρης αδικίας που είχε τη μορφή μιας ανήθικης εισβολής σε ένα μέρος της χώρας τους το 1974 που έδιωξε τους ΕΚ από τα σπίτια τους, προκαλώντας το θάνατο χιλιάδων και καθιστώντας άλλους αγνοούμενους, ήταν πανομοιότυπη. Η αντίληψη αυτή διατηρήθηκε τα χρόνια που ακολούθησαν και συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας νέας γενιάς κοινωνικών πρωτοβουλιών που είχαν ως αντικείμενο το κάλεσμα για πέρασμα στο έδαφος της Κύπρου που θεωρούσαν υπό κατοχή. Δύο τέτοιες περιπτώσεις είναι η ΕΚ κίνηση Οι Γυναίκες Επιστρέφουν (1989)⁹ και η ομάδα ΕΚ μοτοσυκλετιστών (1996), ατόμων που επιχειρήσαν να διασχίσουν την Πράσινη Γραμμή σε μια προσπάθεια να «στείλουν το μήνυμα στη διεθνή κοινότητα πως στο νησί συνεχίζεται μια μεγάλη αδικία που έχει ως αποτέλεσμα ο κόσμος να μην μπορεί να πάει στα σπίτια του και τη γη του».¹⁰

Ενώ οι προηγούμενες δράσεις στόχευαν κυρίως στην ενίσχυση των προσπαθειών του κράτους να στηρίξει τα θύματα του πολέμου, η φάση αυτή της συνεπαγόμενης προσπάθειας των πολιτών να αναλάβουν πρωτοβουλίες, δεδομένων των συνεχιζόμενων αποτυχημένων προσπαθειών για επίτευξη πολιτικής διευθέτησης, στόχευε στην αποκατάσταση των θεμελιωδών, όπως θεωρούνταν, δικαιωμάτων των Κυπρίων, εννοώντας τους ΕΚ. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως οι δράσεις αυτών των ομάδων (ειδικότερα οι επιχειρήσεις που στόχευαν στη διάσχιση της Πράσινης Γραμμής) βρίσκονταν σε αντίθεση με την κρατική ρητορική. Αντίθετα, βασιζόνταν σε αυτή, με τη λογική της προώθησης της υπόθεσης στη διεθνή κοινότητα ώστε να τερματιστεί αυτή η «παράλογη κατάσταση» όπου «ο κόσμος δεν μπορούσε να διακινηθεί ελεύθερα εντός της ίδιας του της χώρας λόγω των απαγορεύσεων που επέβαλε ο κατοχικός στρατός». Ωστόσο, στις περιπτώσεις που το κράτος δεν στήριξε τέτοιου είδους δράσεις που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κινδύνους (που θα είχαν ως αποτέλεσμα να συλληφθεί κόσμος ή να δεχθεί επίθεση), οι δράσεις αυτές επιχειρήσαν στην ουσία να εφαρμόσουν έμπρακτα αυτή τη ρητορική.

ΟΚΣ, το έργο των οποίων ήταν η αποκατάσταση και η προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων που επηρέασαν οι βίαιες ανακατατάξεις του 1974, δημιουργήθηκαν και στο βορρά, όπως ο Σύνδεσμος Οικογενειών Μαρτύρων και Αναπήρων Παλαιμάχων¹¹ που συστάθηκε το 1975 (και λειτουργεί μέχρι σήμερα) καθώς και διάφορες άλλες ομάδες ΤΚ εκτοπισμένων ή εποίκων/μεταναστών από την Τουρκία της μετά το 1974 εποχής. Εντούτοις, αυτό που στην περίπτωση της ΤΚ κοινωνίας της σύγκρουσης τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 ήταν αξιοσημείωτο, είναι η συμμετοχή της στην προσπάθεια για οργάνωση καινούργιων ΤΚ πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δομών και θεσμών. Πολλές ΟΚΣ, περιλαμβανομένων συντεχνιών και επαγγελματικών συνδέσμων, είχαν για παράδειγμα εκπροσώπους στις συνταγματικές συνελεύσεις του ΤΚ ομόσπονδου κράτους (1975) και της ΤΔΒΚ (1983). Σε ό,τι αφορά θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όταν εγείρονται, αυτό γίνεται κυρίως στα πλαίσια των δικαιωμάτων στη ζωή, την ελευθερία

⁹ Πληροφορίες για την κίνηση υπάρχουν στη διεύθυνση: <http://www.cyprus.com.cy/womenwalkhome.htm>.

¹⁰ Δηλώσεις από συνεντεύξεις.

¹¹ *Şehit Aileleri ve Malul Gaziler Derneği* (<http://www.kktc-sehitaileri.org/>)

και την ασφάλεια και βασίζονται σε διηγήσεις για τις δοκιμασίες που πέρασαν οι ΤΚ την περίοδο μεταξύ 1963 και 1974.

Στην πραγματικότητα, η λογική που επικράτησε τόσο σε επίπεδο κράτους και όσο και σε όλες σχεδόν τις ΟΚΣ της εποχής ήταν η εξής: η τουρκική στρατιωτική επιχείρηση είναι νόμιμη επέμβαση για αποτροπή της ένωσης μέσω πραξικοπήματος της Ελλάδας· τερμάτισε την υποδούλωση των ΤΚ στους ΕΚ· η διαίρεση που επακολούθησε δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μια διαρκή λύση του Κυπριακού, στη βάση μιας διζωνικής ομοσπονδίας που θα έχει τη μορφή ενός ισότιμου συνεταιρισμού ΕΚ και ΤΚ. Σε γενικές γραμμές, με δεδομένη την εμπειρία τους πριν το 1974, οι ΤΚ θεωρούν πως η λύση αυτή θα διασφαλίζει τα ατομικά ανθρώπινα δικαιώματά τους όπως και το πολιτειακό τους καθεστώς (Gürel & Özersay, 2006).

Αργότερα, στη δεκαετία του 1990, οι εξελίξεις σε σχέση με την ΕΚ αίτηση για ένταξη ολόκληρου του νησιού στην ΕΕ έγιναν αφορμή για τις ΤΚ ΟΚΣ να αρχίσουν να αναδιοργανώνονται στη βάση νέων ιδεών και επιδιώξεων. Αυτές περιλάμβαναν εντονότερη κριτική της επίσημης γραμμής που προωθούσε την ΤΔΒΚ εις βάρος μιας λύσης του Κυπριακού που πιθανόν να ευνοούσε τους ΕΚ, διαμαρτυρίες εναντίον αυτού που εκλαμβάνονταν ως καταπιεστική παρουσία της Τουρκίας και του ελέγχου της βόρειας Κύπρου από αυτή, όπως και αξιώσεις για καινούργιες πολιτικές που θα στόχευαν στη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των ΤΚ εντός ενός πλαισίου μιας προσδοκώμενης συμμετοχής μιας επανενωμένης Κύπρου στην ΕΕ.

Οι ΤΚ ΟΚΣ διοργανώνουν από το 2004 εκστρατείες για τα ανθρώπινα δικαιώματα των ΤΚ που η πολιτική αβεβαιότητα στην οποία βρίσκονται ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης εκκρεμότητας του Κυπριακού επηρεάζει αρνητικά. Σε αυτό συνέβαλε η συμπάθεια που επέδειξε η διεθνής κοινότητα στην ΤΚ κοινότητα όταν αυτή αποδέχθηκε το Σχέδιο Ανάν έχοντας εξασφαλίσει επίσης και υποσχέσεις από διάφορους διεθνείς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης και της ΕΕ, πως θα τερμάτιζαν την απομόνωση των ΤΚ.¹² Ο όρος «απομόνωση των ΤΚ» αναφέρεται στην αποστέρηση ορισμένων βασικών δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο, ενόσω επιχειρούν να τα απολαύσουν παρακάμπτοντας την κυριαρχία της ΚΔ. Η ΕΚ πλευρά που θεωρεί αυτές τις αξιώσεις των ΤΚ απειλή κατά της κυριαρχίας της ΚΔ, αντιτίθεται έντονα σε αυτές και αξιοποιεί κάθε διαθέσιμο μέσο για να παρεμποδίσει κάθε απόπειρα της διεθνούς κοινότητας να προσφέρει στους ΤΚ τα δικαιώματα αυτά.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και μετά ωστόσο, άρχισε να εμφανίζεται ένα *δικοινοτικό* κίνημα που καλόπιστα επιδιώκει τη συμφιλίωση των δύο κοινοτήτων της Κύπρου. Προέκυψε από πρωτοβουλίες κυρίως περιθωριακών ομάδων της αριστεράς και στις δύο πλευρές, που συναντιόνταν για να συζητήσουν τη διαπραγματευτική διαδικασία και δυνατότητες συντονισμένων πολιτικών δράσεων για δημιουργία ώθησης που θα διευκόλυνε την επίτευξη λύσης. Το φάσμα τέτοιου είδους πρωτοβουλιών διευρύνθηκε συμπεριλαμβάνοντας απλούς πολίτες, ακαδημαϊκούς, πολιτικούς και επαγγελματίες όλων των πολιτικών αποχρώσεων. Αν και αυτός ο δικοινοτικός διάλογος κατάφερε σιγά σιγά

¹² Βλ. Συμπεράσματα Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ, 26 Απριλίου 2004 στην τοποθεσία http://www.cyprusemb.se/dbase/cypemb/archive_174.asp

να εισχωρήσει στον κυρίαρχο πολιτικό λόγο ως είδος αποδαιμονοποίησης του «άλλου», ο οποίος υπογραμμίζει την κοινή «φυσιολογική» θέληση των Κυπρίων να συνυπάρξουν ειρηνικά και δίνει έμφαση στη γενικότερη πολιτική ορθότητα, το μέχρι τώρα αποτέλεσμα του στις πολιτικές εξελίξεις φαίνεται πως υπήρξε περιορισμένο.

Για τους σκοπούς αυτής της μελέτης εντοπίσαμε 23 συνολικά άτομα από τα οποία πήραμε συνεντεύξεις, στα οποία συμπεριλαμβάνονται 20 ΟΚΣ (18 από τους οποίους επιλέχθηκαν με βάση την εθνοτική καταγωγή, με ίσο αριθμό ΕΚ και ΤΚ, καθώς και 2 από το εξωτερικό). Κάποιες από τις οργανώσεις αυτές ήταν εγγεγραμμένοι σύνδεσμοι ενώ άλλες ήταν άτυπες ομάδες και πρωτοβουλίες από άτομα, μερικές είχαν κάποιους δεσμούς με την κυβέρνηση ενώ η δράση κάποιων άλλων ήταν εντελώς αυτόνομη. Ο λόγος για τον οποίο συμπεριλάβαμε οργανώσεις που συνδέονται με την κυβέρνηση, κάτι που υπό κανονικές συνθήκες θα είχαμε αποφύγει στο πλαίσιο ενός αυστηρότερου ορισμού της έννοιας της κοινωνίας των πολιτών -ή όπως επιλέξαμε να την ονομάζουμε- της κοινωνίας της σύγκρουσης, έχει να κάνει με την προσπάθειά μας να εξετάσουμε τα θέματα που αφορούν τους εκτοπισμένους και τους αγνοούμενους σε μεγαλύτερο βάθος. Το βασικό μας παράδειγμα είναι η Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοουμένους (ΔΕΑ), η οποία είναι ένα διεθνές σώμα που υπάγεται στα Ηνωμένα Έθνη αλλά λειτουργεί με αντιπροσώπους και των δύο πλευρών (που διορίζονται από την κυβέρνηση), η Παγκύπρια Επιτροπή Προσφύγων, ένα ανεξάρτητο σώμα στο νότο που συνεργάζεται με την κυβέρνηση με τους διορισμούς στο διοικητικό συμβούλιό της να γίνονται στη βάση της κομματικής εκπροσώπησης, και η εν τω μεταξύ διαλυθείσα Επιτροπή Προγράμματος Στέγασης Προσφύγων στο βορρά, που λειτούργησε ως κυβερνητικό σώμα με σκοπό να ικανοποιήσει τις στεγαστικές ανάγκες των τουρκοκυπρίων εκτοπισμένων στις δεκαετίες του 1960 και του 1970.

Η Επίδραση της Κοινωνίας της Σύγκρουσης

Σε γενικές γραμμές, οι ΟΚΣ και των δύο πλευρών στην Κύπρο, ανεξάρτητα από το κατά πόσον είναι υπέρ ή κατά, εκπροσωπούν θέσεις που σχετίζονται με αυτές που διατυπώνει το κράτος. Αυτό γίνεται μέσα σε ένα πλαίσιο που το χαρακτηρίζει η συνεχής αποτυχία των προσπαθειών για επίτευξη λύσης. Επίσης, το γεγονός πως οι οργανώσεις δείχνουν στη μεγάλη τους πλειοψηφία να αντιλαμβάνονται τα ανθρώπινα δικαιώματα αποκλειστικά σε συνάρτηση με τη διαμάχη, καταδεικνύει και μια σύγκλιση μεταξύ κράτους και των ΟΚΣ ως προς την αντίληψη της διαμάχης. Αυτό πιθανόν εξηγεί γιατί σε τελευταία ανάλυση ο βαθμός επιτυχίας των ΟΚΣ εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο τα ζητήματα με τα οποία ασχολούνται είναι δυνατόν να αποτελέσουν αντικείμενο μιας ξεχωριστής διευθέτησης, έξω από το πλαίσιο μιας συνολικής λύσης του Κυπριακού. Και αυτό θα αποτελέσει το βασικό αντικείμενο της έρευνάς μας στις ακόλουθες αναλύσεις των τριών πιθανών αντίκτυπων που μπορεί να έχει η κοινωνία της σύγκρουσης.

A. Τροφοδοτική επίδραση

Γενικά

Κατά τις πρόσφατες δεκαετίες, τις οποίες εξετάζουμε, η συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα κατέστη σε συγκεκριμένες περιπτώσεις έντονη ως αποτέλεσμα των συγκρουσιακών δυναμικών. Η τροφοδοτική επίδραση υπήρξε αποτέλεσμα της συζήτησης αυτής, η οποία προσέφερε επιχειρήματα για μια αμοιβαία ρητορική ασυμβίβαστων πολιτικών αξιώσεων των δύο πλευρών. Οι δράσεις της κοινωνίας της σύγκρουσης που εξετάσαμε εδώ και διαπιστώσαμε πως έχουν μια ευρεία τροφοδοτική επίδραση στη διαμάχη, αντλούν αυτές τις δύο θέσεις αν εμφανίζονται κυρίως σε περιόδους κατά τις οποίες η επίσημη ειρηνευτική διαδικασία βρισκόταν σε αδιέξοδο και δεν υπήρχαν οι προοπτικές για λύση. Ένα πρόσθετο χαρακτηριστικό αυτών των τροφοδοτικών επιδράσεων είναι η εκτός διαπραγματευτικής διαδικασίας έγερση αξιώσεων για σεβασμό των δικαιωμάτων μιας κοινότητας. Εν συνεχεία, η άλλη πλευρά τις ερμήνευε ως φιλοπόλεμες προσπάθειες αλλαγής της βάσης των διαπραγματεύσεων προς όφελος της πλευράς που τις ήγειρε. Όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι δράσεις αυτές σπάνια είχαν συνειδητά στόχο να τροφοδοτήσουν τη σύγκρουση. Στόχευαν περισσότερο στην αποκατάσταση των συλλογικών δικαιωμάτων της μιας κοινότητας, αλλά έτσι τροφοδοτούσαν τη σύγκρουση μια και υποβάθμιζαν τη σημασία των δικαιωμάτων της άλλης.

Η ταυτότητα των πρωταγωνιστών

Οι δράσεις που τροφοδοτούν τη σύγκρουση προήλθαν σε γενικές γραμμές από ΟΚΣ με εθνικο-κρατική ταυτότητα.¹³ Οι εκστρατείες για τα δικαιώματα της μιας κοινότητας που διοργάνωναν τέτοιες εθνοτικές οργανώσεις επικέντρωναν τη συζήτηση στη θυματοποίηση της μιας κοινότητας παραλείποντας να αναφερθούν στα δεινά της άλλης. Οι εθνικο-κρατικές/αφομοιωτιστικές οργανώσεις με δράσεις που τροφοδοτούν τη σύγκρουση επικεντρώνονται στα δικαιώματα της δικής τους κοινότητας χωρίς ωστόσο να απορρίπτουν αξιώσεις της άλλης κοινότητας σε ανάλογα δικαιώματα. Με τον τρόπο αυτό, διαμορφώνεται η αντίληψη των κοινοτικών δικαιωμάτων και το κράτος αποκτά εθνικο-κρατικό χαρακτήρα υπό την έννοια πως αναμένεται από αυτό πως θα κοιτάξει πρώτα τον εαυτό του.

Δράσεις, πλαίσια δράσης και συζητήσεις

Οι δράσεις της ΕΚ κοινωνίας της σύγκρουσης, στις οποίες δίνει έμφαση η παρούσα μελέτη (δηλαδή τα δικαιώματα των εκτοπισμένων, τα δικαιώματα στην περιουσία και οι ελευθερίες διακίνησης και εγκατάστασης και τα δικαιώματα των αγνοουμένων και τα σχετικά δικαιώματα των συγγενών τους) που επέτειναν τη σύγκρουση είχαν τη μορφή εκστρατειών, που είτε ενίσχυαν τη συζήτηση που διεξαγόταν δημόσια ή στα μέσα ενημέρωσης στο εσωτερικό, είτε στόχευαν στην ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινότητας. Οι οργανώσεις που πραγματοποίησαν αυτές τις δράσεις κινήθηκαν μέσα σε ένα πλαίσιο κλιμάκωσης της σύγκρουσης.

Οι απόπειρες να διασχίσουν την Πράσινη Γραμμή για παράδειγμα που επιχειρήσαν οι ομάδες οι Γυναίκες Επιστρέφουν το 1989 και οι μοτοσυκλετιστές το 1996, έχουν μεγάλη σημασία για να αντιληφθούμε τι υποδηλώνει αυτό που γενικά οι ΕΚ θεωρούν

¹³ Η ιδέα της πολιτικής ταυτότητας καθορίζεται στο κεφάλαιο 3.

παραλογισμό και αδικία λόγω της άρνησης της Τουρκίας να επιτρέψει την πλήρη ελευθερία διακίνησης σε όλο το νησί: το αίτημα αυτό συχνά συνοδεύεται και από την απαίτηση για ελεύθερη εγκατάσταση. Οι βίαιες συγκρούσεις που σημειώθηκαν σε τέτοιου είδους εγχειρήματα συνέτειναν στην καταχώρηση αγωγών σε διεθνή δικαστικά σώματα, κυρίως στο ΕΔΑΔ. Πρέπει σημειωθεί πως ενώ υπήρξαν μέλη ΟΚΣ που είχαν υποβάλει προσωπικές προσφυγές, καμιά οργάνωση δεν συμμετείχε δημόσια σε κάποια από τις υποθέσεις αυτές.

Ανάλογα, οι εκστρατείες για το ζήτημα των αγνοουμένων επικεντρώθηκαν σε μια επιχειρηματολογία που υπογράμμιζε τη θυματοποίηση των συγγενών τους. Είναι άξιο αναφοράς πως μέχρι το 2003, οι περισσότερες διαδηλώσεις πραγματοποιούνταν στο οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας, το μοναδικό σημείο διέλευσης στην πρωτεύουσα, μέσω του οποίου ήταν δυνατή η διέλευση από τη μια πλευρά στην άλλη (και αυτό μόνο κατόπιν έκδοσης ειδικής άδειας ή σε ξένους τουρίστες). Στους διερχόμενους τουρίστες διανέμονταν φυλλάδια, στα οποία περιγραφόταν οι φερόμενες ως παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ΕΚ. Στις δράσεις αυτές πρωτοστατούσαν η εθνικο-κρατική ΠΕΓΣΑΑΑ και το εθνοτικό, προσφυγικό σωματείο Αδούλωτη Κερύνεια. Παρόμοιες δράσεις διοργάνωνε η εθνικο-κρατική Κυπριακή Αδελφότητα Λονδίνου κάποια χρόνια τη δεκαετία του 1990, όπως αγρυπνίες με κεριά έξω από την Τουρκική Πρεσβεία για να υπογραμμίσει τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο ζήτημα των αγνοουμένων καλώντας την Τουρκία να αποσύρει τα στρατεύματά της. Παρά το γεγονός πως όλες αυτές οι διαδηλώσεις διέφεραν ως προς το αντικείμενο και τη μορφή τους, εστιάζονταν στο συμβολισμό της απαγόρευσης της διέλευσης μέσω της Πράσινης Γραμμής, και συνέκλιναν στο να υπογραμμίζουν την παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης (στις περισσότερες περιπτώσεις στο βορρά, ως γεωγραφική περιοχή, αλλά και στην πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούσαν τους αγνοούμενους). Οι διαδηλώσεις των ΕΚ μοτοσυκλετιστών το 1996 σημάδεψαν το αποκορύφωμα αυτών των εκστρατειών. Η αντίδραση της ΤΚ πλευράς ήταν όντως τόσο βίαιη, που δεν ξανάγιναν τέτοιου είδους εκδηλώσεις.

Όλες αυτές οι δράσεις ΕΚ βασίζονταν στην αντίληψη πως αυτό που συνέβη το 1974 ήταν μια στυγνή, άδικη και απρόκλητη τουρκική εισβολή που εξανάγκασε τους ΕΚ να προσφυγοποιηθούν, προκάλεσε χιλιάδες θανάτους και κατέστησε άλλους αγνοούμενους. Η ΕΚ αξίωση για δικαιοσύνη και πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σημαίνει συνεπώς την επιστροφή όλων των προσφύγων στα σπίτια τους και την αποκάλυψη από την Τουρκία όλων των στοιχείων που αφορούν την τύχη των αγνοουμένων, πώς έχασαν τη ζωή τους ή εάν βρίσκονται ακόμη στη ζωή.¹⁴

Αυτές οι ΕΚ διαδηλώσεις όπως και οι νομικές εκστρατείες έριξαν κατά συνέπεια λάδι στη φωτιά της διαμάχης μεταξύ των δύο πλευρών με ένα πιο αποκαλυπτικό τρόπο. Ανέδειξαν το μεγάλο χάσμα που χωρίζει τις επικρατούσες αντιλήψεις των ΕΚ και των ΤΚ σχετικά με τις επιπτώσεις των γεγονότων του 1974 και τη διαίρεση που επακολούθησε, όπως και τη σχέση της Τουρκίας με την Κύπρο. Ειδικότερα, οι ΤΚ τις

¹⁴ Βλ. για παράδειγμα την ιστοσελίδα για τους αγνοούμενους του Cyprus Panel: <http://www.kypros.org/CyprusPanel/cyprus/missing.html>

εξέλαβαν ως απόρριψη της «διζωνικότητας», της αμοιβαία συμφωνηθείσας βάσης μιας πιθανής λύσης του Κυπριακού, η οποία κατά τους ΤΚ επιτεύχθηκε το 1974. Έτσι, η σθεναρή και βίαιη αντίδραση κατά των ΕΚ διαδηλωτών θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από τις πιο εθνικιστικές ΤΚ ομάδες, συμπεριλαμβανομένης και της κυβέρνησης, ως νόμιμη άμυνα ενάντια σε μια προμελετημένη επιδρομή και αμφισβήτηση της «υπαρξής μας», και παραβίαση της «αμοιβαία συμφωνηθείσας αρχής της διζωνικότητας». Οι διαδηλώσεις θεωρήθηκαν προσπάθεια να στερηθούν οι ΤΚ τα δικαιώματά τους και να παρουσιαστεί ο τουρκικός στρατός, ο εγγυητής αυτών των δικαιωμάτων, ως παράνομη κατοχική δύναμη που παρεμποδίζει την ελευθερία διακίνησης και εγκατάστασης.

Για παράδειγμα, ο εκπρόσωπος του εθνοτικού Συνδέσμου Οικογενειών Μαρτύρων και Αναπήρων Παλαιμάχων έκανε λόγο για μια διαρκή απειλή επίθεσης από τους ΕΚ κατά του τουρκικού στρατού που προστατεύει τους ΤΚ. Η παρουσίαση των ΕΚ ως επιτιθέμενης πλευράς εκφράστηκε και από τον εκπρόσωπο της εθνοτικής Επιτροπής Στέγασης Προσφύγων που λειτούργησε τη δεκαετία του 1960 και μετά τη διαίρεση το 1974 για να στεγάσει ΤΚ εκτοπισμένους. Οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των ΤΚ (σε σπίτια, περιουσία, υγεία, και σε τελευταία ανάλυση στη ζωή) εντάχθηκαν και εδώ από τους ΤΚ σε ένα πλαίσιο μιας ευρύτερης αντίληψης της συγκρουσιακής πολιτικής των ΕΚ που στόχευε να καταστήσει την Κύπρο ελληνική, ενθαρρύνοντας τη μετανάστευση των ΤΚ για παράδειγμα. Οι δραστηριότητες της Επιτροπής Στέγασης πραγματοποιούνταν στο πλαίσιο της διαχείρισης της σύγκρουσης. Ωστόσο, από μόνες τους οι εργασίες της Επιτροπής Στέγασης μετά το 1974 τροφοδότησαν τη σύγκρουση. Η αιτία ήταν πως οι λειτουργίες της περιλάμβαναν την οικειοποίηση ΕΚ περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν στο βορρά και δόθηκαν σε ΤΚ εκτοπισμένους και ήταν επίμαχες ως προς τα δικαιώματα των ΕΚ σε κατοικία και περιουσία.

Περαιτέρω, η εκστρατεία παρασκηνιακών πολιτικών επαφών υπέρ των συλλογικών δικαιωμάτων των ΤΚ για συμμετοχή σε διεθνείς δραστηριότητες (αθλητικές διοργανώσεις μέχρι και αεροπορικά ταξίδια) της λονδρέζικης ομάδας Embargoed!¹⁵, χωρίς να επιδιώκει να τροφοδοτήσει τη σύγκρουση, είχε παρά ταύτα αυτό το αποτέλεσμα. Αν και η εκστρατεία της δεν καλύπτει τα ζητήματα των εκτοπισμένων ή των αγνοουμένων, τα θεωρεί ανθρωπιστικά θέματα που μπορούν να λυθούν μέσω συμβιβασμών. Αυτό υποδηλώνει ένα πλαίσιο αλλαγής του χαρακτήρα της σύγκρουσης και άρα μια ειρηνευτική διάσταση. Όμως, μια και οι βασικότερες της ανησυχίες σχετίζονται με το γενικότερο ζήτημα του τερματισμού της απομόνωσης των ΤΚ, κάτι που οι ΕΚ ανησυχούν πως θα οδηγήσει στην αναγνώριση της ΤΔΒΚ, η οργάνωση ανταγωνίζεται σε τελική ανάλυση την ΕΚ πλευρά και ως εκ τούτου, το αποτέλεσμα της δράσης της είναι τροφοδοτικό.

Η δόμηση της πολιτικής ευκαιρίας

Σε γενικές γραμμές, οι δράσεις των ΕΚ ΟΚΣ επωφελήθηκαν από την αποδοχή που απολαμβάνει η ΕΚ κυβέρνηση διεθνώς ως η νόμιμη κυβέρνηση της ΚΔ. Οι πλείστες εκστρατείες και δράσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν διαβούλευσης με την κυβέρνηση.

¹⁵ <http://www.embargoed.org/>

Αυτό διευκόλυνε το λόμπι σε σημαντικές πλατφόρμες όπως και την πρόσβαση σε διεθνή θεσμικά όργανα όπως τον ΟΗΕ, το ΣτΕ και την ΕΕ. Ειδικότερα, οι επιτυχίες νομικών προσφυγών στο ΕΔΑΔ χαιρετίστηκαν από την ΕΚ κυβέρνηση και την κοινή γνώμη λίγο πολύ ως αποφάσεις σταθμοί που αποδείκνυαν την εγκυρότητα της ΕΚ επιχειρηματολογίας σε σχέση με τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Τουρκία στην Κύπρο, προσδίδοντας δυναμισμό και βάρος σε τέτοιου είδους δράσεις.

Η διαδικασία προσχώρησης στην ΕΕ και οι εντατικές προσπάθειες του ΟΗΕ να μεσολαβήσει για τη διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος κατά τη δεκαετία του 1990 και τις αρχές της δεκαετίας του 2000, αποτέλεσαν επίσης στοιχεία υψίστης σημασίας της δόμησης της πολιτικής ευκαιρίας που καθόρισε την επιτυχία των δράσεων της κοινωνίας της σύγκρουσης. Κατά την εν λόγω περίοδο, υπήρξε μεγάλο ενδιαφέρον διεθνώς για τη λύση του Κυπριακού προβλήματος και η πορεία ένταξης στην ΕΕ θεωρήθηκε καταλυτικό στοιχείο της. Κι αυτό, παρά την αδυναμία της ΤΚ πλευράς να συμμετάσχει στην ενταξιακή πορεία. Η ΕΚ αίτηση για συμμετοχή στην ΕΕ θεωρήθηκε από τους ΤΚ παράνομη διότι υποβλήθηκε από μια έκδηλα αντισυνταγματική (αμιγώς ΕΚ) κυβέρνηση και, επίσης κατά παράβαση του Συντάγματος, χωρίς τη συγκατάθεση των ΤΚ (Tocci, Demetriou 2004). Αυτό ενίσχυσε την πεποίθηση των ΤΚ πως η διεθνής κοινότητα, ειδικότερα η ΕΕ, μεροληπτούσε εις βάρος τους, και υπέρ των ΕΚ. Ως εκ τούτου, εκλάμβαναν τις εκστρατείες της ΕΚ κοινωνίας της σύγκρουσης για διεθνή ευαισθητοποίηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα ως ακόμα πιο απειλητικές.

Από το 2004, οι εκστρατείες των ΤΚ ΟΚΣ για τερματισμό της απομόνωσης της ΤΚ κοινότητας εντατικοποιήθηκαν. Μετά τη συντριπτική αποδοχή από τους ΤΚ του Σχεδίου Ανάν και τη συντριπτική του απόρριψη από τους ΕΚ, που ακολούθησε η προσχώρηση στην ΕΕ μιας διαιρεμένης Κύπρου, η διεθνής κοινότητα άρχισε να εξετάζει τέτοιες δράσεις με εμφανώς περισσότερη κατανόηση. Αυτό, με τη σειρά του, ανησύχησε την ΕΚ πλευρά και έτσι αυτό ενίσχυσε την τροφοδοτική επίδραση που είχαν τέτοιες δράσεις πάνω στη σύγκρουση.

B. Η ουδέτερη επίδραση

Γενικά

Η παρούσα μελέτη θεωρεί πως μερικές από τις δράσεις της κοινωνίας της σύγκρουσης επηρέασαν την πολιτική διαμάχη με τρόπους που ούτε την τροφοδοτούσαν αλλά ούτε και συνέβαλλαν στη διευθέτησή της· δηλαδή, η επίδρασή τους ήταν ουδέτερη. Αυτό ισχύει για τις ανθρωπιστικές δράσεις στις δεκαετίες του 1970 και του 1980. Και στα πρόσφατα χρόνια πραγματοποιήθηκαν δράσεις με ουδέτερη επίδραση, ειδικότερα μετά την αποτυχία των δημοψηφισμάτων, όταν στην απουσία ενός ξεκάθਾਰου οράματος για τη σύντομη επίτευξη λύσης, πολλές από τις προσπάθειες της κοινωνίας της σύγκρουσης εστιάστηκαν στην επίτευξη προόδου σε θέματα που δεν σχετίζονταν με την έκβαση των διακοινοτικών διαπραγματεύσεων. Στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα των αγνοουμένων προσέφερε περισσότερες δυνατότητες για τέτοιες προσπάθειες σε σύγκριση με αυτό των εκτοπισμένων. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 προχώρησαν με ταχύτερο ρυθμό οι εκταφές λειψάνων όσων έχασαν τη ζωή τους σε διάφορα στάδια της σύγκρουσης και

είχαν καταγραφεί ως «αγνοούμενοι» απ' ό,τι τις προηγούμενες δεκαετίες, παρά τα σκαμπανεβάσματα στην πολιτική διαδικασία.¹⁶ Από την άλλη, οι ΕΚ υποθέσεις που αφορούσαν περιουσίες στο ΕΔΑΔ θα μπορούσαν επίσης να θεωρηθούν προσπάθεια αποκατάστασης εκτός των πλαισίων της πολιτικής διαδικασίας. Αυτές, ωστόσο, καταλήγουν να τροφοδοτούν τη διαμάχη. Ως εκ τούτου, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση των αγνοουμένων, το ζήτημα των δικαιωμάτων στην περιουσία έχει πολιτική σημασία μια και αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της συζήτησης γύρω από τη διζωνικότητα σε μια μελλοντική διευθέτηση.

Οι ταυτότητες των πρωταγωνιστών

Οι πρωταγωνιστές που ενεπλάκησαν σε πρόσφατες δράσεις που είχαν ουδέτερη επίδραση στη διαμάχη ήταν εκείνοι με αντιλήψεις περί ισοπολιτείας, είτε στη μορφή μιας πολυπολιτισμικής ταυτότητας. Τέτοιοι πρωταγωνιστές ήταν η ΔΕΑ (διεθνής), ο ΕΚ δικηγόρος που ασχολείτο με υποθέσεις που σχετίζονταν με τα δικαιώματα των εκτοπισμένων και των συγγενών αγνοουμένων στο ΕΔΑΔ, το ΤΚ Ίδρυμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹⁷ και οι δημοσιογράφοι που δημοσίευαν ρεπορτάζ για τους αγνοουμένους. Ωστόσο, η ταυτότητα εκείνων που στην αρχή της περιόδου ασχολούνταν με τις ανθρωπιστικές ανάγκες των ΕΚ μετά τις ανακατατάξεις του 1974 ήταν εθνοτική.

Δράσεις, πλαίσια δράσης και συζητήσεις

Οι πιο πρόσφατες δράσεις που είχαν μια ουδέτερη επίδραση στη διαμάχη φάνηκαν κυρίως στο επίπεδο των επίσημων διαδικασιών (δηλαδή την εκταφή αγνοουμένων από τη ΔΕΑ και τη διευθέτηση υποθέσεων στο ΕΔΑΔ¹⁸). Η επίδραση ωστόσο, ήταν αποτέλεσμα πρωτίστως των εκστρατειών πρωταγωνιστών της κοινωνίας της σύγκρουσης, προσώπων που δρούσαν σε ατομικό επίπεδο επιδιώκοντας την ευαισθητοποίηση του κοινού. Τα πιο αξιοσημείωτα παραδείγματα είναι οι δημοσιεύσεις ρεπορτάζ δημοσιογράφων για τους αγνοουμένους και οι πτυχές ενός θέματος που οι κυβερνήσεις και των δύο πλευρών αποσιωπούσαν για χρόνια (π.χ. το γεγονός ότι η ΕΚ κυβέρνηση δεν προέβη σε ταυτοποίηση των οστών αγνώστων ατόμων που σκοτώθηκαν και θάφτηκαν το 1974, κυρίως κατά τις ενδοκοινοτικές συγκρούσεις, ή ότι οι ΤΚ αρχές δεν τηρούσαν κατάλληλα αρχεία για τους αγνοούμενους τους). Το πλαίσιο δράσης που επέλεξαν αυτοί οι πρωταγωνιστές ήταν η αλλαγή του χαρακτήρα της διαμάχης.

Μέχρι πρόσφατα, η ΕΚ επιχειρηματολογία στο ζήτημα των αγνοουμένων κατονόμαζε την Τουρκία ως το μοναδικό φταίχτη για την τραγωδία αυτή, δίδοντας βάρος στον πόνο

¹⁶ Η ΔΕΑ ιδρύθηκε το 1981 αλλά είχε ελάχιστα απτά αποτελέσματα μέχρις ότου επιτεύχθηκε συμφωνία μεταξύ των δύο ηγετών το 1997, που της επέτρεψε να συνεχίσει τις εργασίες της σε αναθεωρημένη μορφή. Οι πρώτες αναγνωρίσεις λειψάνων και η επιστροφή τους στους συγγενείς τους υπό τη νέα μορφή ολοκληρώθηκε το 2007. Μέχρι τότε ωστόσο, είχε ήδη προηγουμένως αναγνωρισθεί αριθμός αγνοουμένων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. http://www.cmp-cyprus.org/nqcontent.cfm?a_id=1305&tt=graphic&lang=11

¹⁷ <http://www.ktihv.org/>

¹⁸ Δηλαδή υπόθεση Κύπρου εναντίον Τουρκίας το 2001 και Βαρνάβα και άλλων εναντίον Τουρκίας το 2008. Σχετικές δικαστικές αποφάσεις αναζητήστε στη διεύθυνση <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?sessionId=35833356&skin=hudoc-en>

των συγγενών και αξιώνοντας τερματισμό της παρατεταμένης αβεβαιότητας σχετικά με την τύχη των αγαπημένων τους προσώπων. Έχει σημασία να τονίσουμε το σκηνικό στο ζήτημα των αγνοουμένων, το οποίο χαρακτηρίζεται από γυναίκες που έχασαν τους συζύγους τους και παιδιά που διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στις εκστρατείες κατά της Τουρκίας. Κάποιοι παρατηρητές κατέκριναν αυτές τις δράσεις ισχυριζόμενοι πως η χρησιμότητα τέτοιων εκστρατειών ήταν πρωτίστως να προάγουν την πολιτική επιχειρηματολογία, ενώ η πραγματική συμβολή τους στην εξακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων ήταν μικρή. Αντί τούτου, εισηγήθηκαν να μην γίνεται χρήση της εθνικιστικής ρητορικής αναγνωρίζοντας πως τα δεινά που υπέφεραν σε προσωπικό επίπεδο οι συγγενείς αποδείχθηκε πως υποβοηθούν περισσότερο την επίτευξη απτών αποτελεσμάτων.

Στην ΤΚ πλευρά, όλα τα πρόσωπα που εξαφανίστηκαν κατά την περίοδο των διακοινοτικών συγκρούσεων θεωρούνται νεκρά και ανακηρύχθηκαν μάρτυρες. Αυτό είχε επίσης και πολιτικές προεκτάσεις μια και βασισμένη στο συμπέρασμα αυτό, η ηγεσία ισχυρίστηκε πως το ζήτημα είχε λήξει. Για τις οικογένειες πάντως, αυτό σήμανε πως δεν είχαν πλέον πρόσβαση σε πληροφορίες για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι συγγενείς τους έχασαν τη ζωή τους.

Η ΕΚ εθνικιστική επιχειρηματολογία για την κατάσταση των εκτοπισμένων επίσης εστιάστηκε στην οδύνη της απώλειας των κατοικιών και των περιουσιών όπως και την αδικία ως αποτέλεσμα της στέρησης του δικαιώματος πρόσβασης σε αυτές, αξιώνοντας την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων και την επιστροφή όλων των προσφύγων, στις κατοικίες και τις περιουσίες τους. Στην ΤΚ πλευρά, αυτό αντιμετωπίστηκε με μια επιχειρηματολογία που επικεντρώθηκε στην κατανόηση της διζωνικότητας, βάσει της οποίας η σημερινή διευθέτηση θα μπορούσε να διατηρηθεί εν πολλοίς και πως θα υπήρχαν έτσι περιορισμοί στην επιστροφή των εκτοπισμένων.

Οι προηγούμενες δράσεις που επέδρασαν ουδέτερα στη διαμάχη πραγματοποιήθηκαν από ΕΚ πρωταγωνιστές που δρούσαν στο πλαίσιο της διαχείρισης της διαμάχης. Επικεντρώνονταν στις άμεσες ανάγκες των ΕΚ κατά τα αρχικά στάδια της διαίρεσης (π.χ. την παροχή τροφής και στέγης) και αργότερα στην άσκηση πιέσεων για τη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής και της οικονομικής ολοκλήρωσης (π.χ. ανάπτυξη νομοθετικών ρυθμίσεων). Τέτοιοι οργανισμοί είναι ο ανεξάρτητος φορέας της Παγκύπριας Ένωσης Προσφύγων και ο επίσης ανεξάρτητος θεσμός του Φορέα Ισότιμης Κατανομής Βαρών. Ο τελευταίος έχει στόχο να εξισώσει τις οικονομικές απώλειες/ανισότητες που προέκυψαν από το 1974 μεταξύ του πληθυσμού των ΕΚ (π.χ., μέσω ειδικών υποτροφιών για τους πρόσφυγες). Οι εν λόγω φορείς ήταν εθνοτικο-κεντρικοί χωρίς ωστόσο να εμπλακούν ενεργά στη συζήτηση περί της «ετερότητας» αλλά ούτε περί των δικαιωμάτων ή θέσεων των Τουρκοκυπρίων.

Όσον αφορά το θέμα των αγνοουμένων, οι δράσεις εμφανώς προσπαθούσαν να αποτρέψουν οτιδήποτε θα μπορούσε να οδηγήσει σε νέες εντάσεις, παρά τη σημαντική απόκλιση από τις επίσημες θέσεις, η διαλεκτική τους οδηγούσε περισσότερο στην αποτροπή του ενδεχόμενου κλεισίματος του θέματος. Τέτοιες δράσεις ενείχαν διαφορετικές διαστάσεις. Πρώτον, οι φορείς οι οποίοι ασχολήθηκαν με το θέμα των αγνοουμένων, κυρίως σε συνεργασία με την ΠΕΓΣΑΑΑ, απαιτούσαν τη διερεύνηση της

τύχης των αγνοουμένων, αλλά και την αποκάλυψη πληροφοριών σχετικά με τον τρόπο που είχαν σκοτωθεί αυτά τα άτομα. Δεύτερον, απαιτούσαν την ανάληψη ευθυνών, τόσο σε κρατικό όσο και ατομικό επίπεδο, η οποία μπορεί να συνεπάγεται την προσαγωγή προσώπων στη δικαιοσύνη. Το κατά πόσο πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στο δικαίωμα στην πληροφόρηση έναντι του δικαιώματος απόδοσης δικαιοσύνης είναι από τα βασικότερα ερωτήματα που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες συζητήσεις γύρω από ζητήματα αλήθειας και συμφιλίωσης (Yakinthou 2008, Sant-Cassia 2005). Ωστόσο, η ΠΕΓΣΑΑΑ εμφανίζεται κάπως επιφυλακτική ως προς το όφελος αυτής της συζήτησης, υπενθυμίζοντας την πρωταρχική σημασία για το έργο της το οποίο είναι να συνεχιστούν οι εκταφές. Ταυτόχρονα, δεδομένου ότι μέχρι τον Οκτώβριο του 2009 είχαν εκταφεί τα λείψανα περίπου 570 αγνοουμένων εκ των οποίων μόνο 186 έχουν ταυτοποιηθεί, η πιθανότητα να ανευρεθούν, να εκταφούν, να ταυτοποιηθούν και να επιστραφούν στις οικογένειες συγγενών τα λείψανα του συνόλου των 2000 αγνοουμένων στο εγγύς μέλλον φαίνεται αμφίβολη. Ίσως αυτός να είναι ο λόγος που άλλοι πρωταγωνιστές της κοινωνίας της σύγκρουσης δίνουν έμφαση στη σημασία του εντοπισμού των δραστών, όχι τόσο για να τιμωρηθούν ενώ είναι ακόμα στη ζωή αλλά κυρίως προς όφελος της οικοδόμησης μιας πιο ειρηνικής κοινωνίας στο μέλλον.

Όσον αφορά το θέμα των εκτοπισμένων, η ουδέτερη επίδραση μπορεί να εντοπιστεί σε δράσεις που απλώς συνέβαλαν στην αποδόμηση της ουσιοκρατικής προοπτικής της «άλλης πλευράς». Για παράδειγμα, οι περιπτώσεις που οδηγήθηκαν στο ΕΔΑΔ τόνιζαν την αναγκαιότητα σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων (της ιδιοκτησίας, της διακίνησης, και της εγκατάστασης) και οραματίζονταν τη λύση ενός ενιαίου κράτους την οποία συχνά εννοεί η εθνικιστική ρητορική. Μόλις τα εν λόγω δικαιώματα αποκατασταθούν πλήρως και πραγματικά, δηλαδή με την επιστροφή του εν λόγω ακινήτου, η εγκατάσταση εκεί συμβολίζει την επιστροφή στον αρχικό χαρακτήρα του τόπου, με τους ΕΚ κατοίκους, όποια κι αν είναι η διοίκηση.

Ωστόσο, ορισμένες πιο πρόσφατες αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων φαίνεται να έρχονται σε σύγκρουση με ορισμένα από τα θεμελιώδη δόγματα της επίσημης ΕΚ ρητορικής. Για παράδειγμα, με οδηγίες του ΕΔΑΔ, ιδρύθηκε το 2006 η Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας της ΤΔΒΚ (επιτροπή αποζημιώσεων) για να ασχοληθεί με τις ατομικές ΕΚ αξιώσεις ιδιοκτησίας. Ένας αυξανόμενος αριθμός των ΕΚ ακολουθεί αυτή την οδό διεκδίκησης των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας τους. Η Επιτροπή, ως όργανο της ΤΔΒΚ, απορρίπτεται ως παράνομη από την ΕΚ κυβέρνηση που θεωρεί την εξέλιξη αυτή εξαιρετικά επιζήμια για την υπόθεσή της. Έτσι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, εκτός από την ουδέτερη επίδραση του είδους που προαναφέραμε, ο διαχωρισμός της νομικής από την πολιτική πτυχή που προσφέρει η πορεία των αποφάσεων του ΕΔΑΔ μπορεί σε ορισμένα σημεία και σε κάποιο βαθμό να έχει ανατροφοδοτική επίδραση.

Η δόμηση της πολιτικής ευκαιρίας

Πρόσφατα, η ΔΕΑ έχει σημειώσει σημαντική -αν και περιορισμένη- πρόοδο στις εργασίες της για τους αγνοούμενους. Οι πρωταγωνιστές της κοινωνίας της σύγκρουσης διαδραμάτισαν προφανώς καίριο ρόλο στη διευκόλυνση αυτής της προόδου τόσο με

εκστρατείες ευαισθητοποίησης σχετικά με το θέμα όσο και με την παροχή νέων στοιχείων, αλλά μέσα από τη σύνδεσή τους με τη ΔΕΑ βοήθησαν ενεργά την έρευνά της για παροχή πληροφοριών. Ανάλογα, παρά τις ζωντανές εντάσεις μεταξύ των δύο πλευρών σε σχέση με ζητήματα εκτοπισμένων και δικαιώματα ιδιοκτησίας, οι δικαστικές αποφάσεις (με τις οποίες ασχολούνται δικηγόροι με τη βοήθεια οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων) επιδιώκοντας αποκατάσταση για τις παραβιάσεις οδηγούν σε ορισμένες μεταρρυθμίσεις ή συζητήσεις για την ανάγκη μεταρρύθμισης του υπάρχοντος συστήματος κανόνων και αντιλήψεων. Όλα αυτά που συμβαίνουν, στην πραγματικότητα, δεν τροφοδοτούν τις συγκρούσεις, ακόμη και αν τα θέματα, με όλες τις διχαστικές τους πτυχές, συνεχίζουν να παραμένουν στην ημερήσια διάταξη των ζητημάτων της σύγκρουσης. Αυτό διευκόλυναν τα χαρακτηριστικά του πολιτικού περιβάλλοντος μετά το δημοψήφισμα. Στην περίοδο αυτή, η διεθνής κοινότητα εξακολουθεί να νιώθει απογοητευση από την απουσία ενός διακανονισμού στην Κύπρο και τα προβλήματα που προκύπτουν από τις ανωμαλίες που απορρέουν από την ένταξη στην ΕΕ μιας διαιρεμένης Κύπρου. Δεδομένου ότι, κάθε πλευρά που εμπλέκεται στη σύγκρουση επιθυμεί να εμφανίζεται ότι συνεργάζεται ουσιαστικά για τις προσπάθειες ειρήνευσης και, επομένως, φροντίζει να απέχει από ενέργειες που μπορεί να ερμηνευτούν ως αδικαιολόγητα συγκρουσιακές ή ένδειξη μη-συνεργασίας.

Γ. Η ειρηνευτική επίπτωση

Γενικά

Όλα αυτά τα χρόνια οι ειρηνευτικές δράσεις των ΟΚΣ επικεντρώθηκαν στη «δικοινοτικότητα». Πρόκειται για τη συνένωση και τη συνεργασία σε διάφορα επίπεδα των διαφόρων ΕΚ και ΤΚ ομάδων. Επειδή μέχρι το 2003 τα σύνορα ήταν κλειστά, η επαφή και η συνεργασία ήταν δύσκολη και, παρόλο που τύγχανε στήριξης ακόμα και οικονομικής από διάφορους διεθνείς παράγοντες, δεν γινόταν πάντοτε ανεκτή, να μην πούμε υποστηριζόταν, από τις αρχές των δύο πλευρών (Demetriou, 2007, Hadjiravlou-Trigeorgis, 1993). Παρά τους περιορισμούς αυτούς, οι ομάδες δημιουργούνταν με σκοπό την εξέταση πτυχών της κυπριακής σύγκρουσης και την άσκηση πίεσης για την ειρήνη και τη συμφιλίωση σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Ωστόσο, δράσεις αυτών των ομάδων που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα φαινόταν να μην αποφέρουν αποτελέσματα. Κυρίως λόγω των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν απέναντι στις ανταγωνιστικές και καθιερωμένες συγκρουσιακές αντιλήψεις και στις δύο πλευρές σε σχέση με τα θέματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει μετά το 2003 και ιδιαίτερα μετά τα δημοψηφίσματα του 2004. Πρόσφατα οι εργασίες δικοινοτιστών καλύπτουν ολοένα και πιο «δύσκολες» πτυχές του προβλήματος, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις οποίες μέχρι τώρα μονοπωλούσαν οι εθνικιστικές προσεγγίσεις.

Η ταυτότητα των πρωταγωνιστών

Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι οργανώσεις των πολιτών της πολυπολιτισμικής ταυτότητας διαδραμάτισαν ηγετικό ρόλο στις ειρηνευτικές δράσεις. Η τάση κυρίως ήταν

να γίνονται φορείς είτε μέσα από μια δικοινοτική ή μια διεθνούς χαρακτήρα οργάνωση είτε μέσα από καλές δικοινοτικές και διεθνείς επαφές που είχαν δημιουργήσει.

Δράσεις, πλαίσια δράσης και διάλογος

Οι ΟΚΣ οι οποίες λειτούργησαν στο πλαίσιο ειρήνευσης πραγματοποιούσαν δράσεις μέσα σ' ένα γενικό πλαίσιο «συμφιλίωσης». Περιλάμβαναν συνεδριάσεις των ομάδων κατά μήκος της ΠΓ, καθώς και διάφορες μορφές συζητήσεων επί συγκεκριμένων πτυχών του προβλήματος (Broome 2005, Development Associates 2004). Ωστόσο, όπως αναφέραμε προηγουμένως, μέχρι πρόσφατα, τα θέματα των εκτοπισμένων και των αγνοουμένων δεν είχαν συζητηθεί παρά ελάχιστα. Η κυριαρχία του εθνικιστικού λόγου σήμαινε ότι η διάρθρωση ενός άλλου διαλόγου ήταν εξαιρετικά δύσκολη και μάλλον απίθανο να βρει δημόσια στήριξη. Ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας ήταν ότι ένας τέτοιος εναλλακτικός λόγος θα έπρεπε να αντιμετωπίζει την ευθύνη των αρχών (ΕΚ ή ΤΚ αρχών, καθώς και εκείνες της Τουρκίας ή της Ελλάδας) σε διάφορα επίπεδα. Η εξέταση του ρόλου των διαφορετικών κρατών από τις ΟΚΣ θεωρήθηκε ρισκοκίνδυνη. Οφειλόταν κυρίως στην προτεραιότητα της κάθε πλευράς να διαφυλάξει τη φήμη των πολιτειακών αρχών της ως μέρος της στρατηγικής τους για προώθηση «της εθνικής υπόθεσης».

Μετά το άνοιγμα των σημείων ελέγχου, το 2003, αντιεθνικιστικές ομάδες και από τις δύο πλευρές άρχισαν ετήσιες επισκέψεις στους χώρους των ομαδικών τάφων στη μνήμη εκείνων που έχασαν τη ζωή τους και στις δύο πλευρές. Οι επισκέψεις αυτές γίνονται την επέτειο της απόβασης των τουρκικών στρατευμάτων το 1974 (η οποία αποτελεί γιορτή στο βορρά και μέρα πένθους στο νότο). Στόχος της δράσης είναι να τονίσει την κοινή απώλεια και τον κοινό πόνο, που συνδέει μεμονωμένα τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο μιας κοινής πατρίδας και ξεπερνώντας το επίπεδο της κοινότητας¹⁹. Έτσι, αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας για να αμφισβητηθεί ο αποκλεισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του «άλλου» από τον επίσημο λόγο. Κι άλλες ενέργειες ακολούθησαν, η πιο σημαντική από δύο δημοσιογράφους και από τις δύο πλευρές. Ενεργώντας βάσει των προσωπικών ικανοτήτων και δυνατοτήτων, οι δημοσιογράφοι δημοσίευσαν ιστορίες ανθρώπων. Συνέλεξαν επίσης πληροφορίες που βοήθησαν τελικά τη ΔΕΑ στην εξακρίβωση της τύχης μεγάλου αριθμού αγνοουμένων. Μετά από χρόνια αδράνεια η ΔΕΑ επαναδραστηριοποιήθηκε και, κάνοντας χρήση του κλίματος που προέκυψε μετά τα δημοψηφίσματα, μπόρεσε να προσφέρει την εμπειρογνωμοσύνη της για επανέναρξη της διαδικασίας εκταφών λειψάνων αγνοουμένων.

Το θέμα των εκτοπισμένων και το ζήτημα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, συγκριτικά, εξακολουθούν να παραμένουν χαμηλά στην ατζέντα συμφιλίωσης. Αυτό συμβαίνει διότι, όπως εξηγήσαμε προηγουμένως, τα προβλήματα είναι πολύπλοκα και δεν μπορούν να αποσυνδεθούν εύκολα από ανησυχίες πολιτικής φύσεως ή που αφορούν την ασφάλεια

¹⁹ Παράδειγμα μιας τέτοιας συζήτησης είναι το ντοκουμαντέρ του Αντώνη Αγκαστινιώτη (Angastiniotis 2005) (βλ. <http://video.google.com.au/videoplay?docid=-7695688617775364591#>) το οποίο θα μπορούσαμε να πούμε πως παρουσιάστηκε από τις αρχές στο βορρά και υποβαθμίστηκε ως προς την αξιοπιστία του στο νότο.

(συνδέονται με το εδαφικό, την αρχή της διζωνικότητας κλπ). Έτσι, για παράδειγμα, αν και υπήρξαν πρωτοβουλίες για να συναντηθούν πρώην ΕΚ και ΤΚ συγχωριανοί, οι συναντήσεις παρέμειναν σε ένα κοινωνικό επίπεδο και δεν υπερέβησαν το επίπεδο ανταλλαγής ειδήσεων ή αναφορών σε μνήμες του παρελθόντος από την κοινή ζωή τους. Μέχρι τώρα δεν υπήρξαν συναντήσεις πρώην συγχωριανών για να υλοποιηθούν ιδέες ή δράσεις που θα περιλάμβαναν έστω και σε τοπικό επίπεδο το προσφυγικό ή το περιουσιακό.²⁰ Πράγματι, μέλη ΕΚ συνδέσμων προσφύγων καθώς και δικαιοδικών ομάδων από τους οποίους πήραμε συνέντευξη δήλωσαν ότι δεν είχαν εξετάσει αυτή τη δυνατότητα μέχρι τώρα.

Ωστόσο, υπήρξαν ορισμένες πρωτοβουλίες συμφιλίωσης οι οποίες ασχολήθηκαν με το πιο πάνω θέμα αλλά το προσέγγισαν περισσότερο μέσα από ένα γενικό ψυχολογικό πλαίσιο. Αυτές επικεντρώνονται στο γεγονός ότι ο εκτοπισμός εμπειρείχε την αίσθηση της απώλειας και για τις δύο πλευρές με σκοπό την ανάπτυξη κατανόησης μεταξύ ατόμων από τις δύο κοινότητες. Εξαιρέση αποτελεί η πρωτοβουλία «Ας επανενώσουμε την Αμμοχώστο», στην οποία συμμετείχαν άτομα από την ΕΚ Κίνηση Προσφύγων Αμμοχώστου²¹, το Γερμανο-Κυπριακό Φόρουμ²², τον ΤΚ Σύνδεσμο Δικαιωμάτων και Ελευθεριών και το Κόμμα Νέα Κύπρος²³. Η ομάδα αυτή άσκησε πιέσεις προς την ΕΕ να υποστηρίξει μια πρωτοβουλία επιστροφής της πόλης στους κατοίκους της, υπό τη διοίκηση του ΟΗΕ, με τη μορφή ενός πειράματος για τη συνύπαρξη απουσία συνολικής λύσης. Η πρωτοβουλία βασίζεται σε μια προηγούμενη προσπάθεια της Κίνησης Προσφύγων Αμμοχώστου, η οποία στον απόηχο του δημοψηφίσματος υπέβαλε πρόταση την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εξετάσει το ενδεχόμενο να προτείνει την επιστροφή της Αμμοχώστου στους αρχικούς της κατοίκους ως μέτρο συμφιλίωσης.²⁴

Και τα δύο είδη των δράσεων που περιγράφονται πιο πάνω επικεντρώνονται στον συμφιλιωτικό λόγο. Αυτό από τη μια έδωσε τη δυνατότητα να διατυπωθούν απόψεις αντίθετες προς την παραδοσιακή ρητορική σχετικά με τα θέματα των εκτοπισμένων και των αγνοουμένων, αλλά από την άλλη περιόρισε το πεδίο εφαρμογής των ενεργειών τους. Αυτό ισχύει ιδίως σε ό,τι αφορά το πρώτο γιατί πέρα από τις ζημιές που υφίστανται οι ιδιώτες, συνδέεται με την αντίληψη γεωπολιτικών αρχών μιας μελλοντικής συνολικής διευθέτησης. Ακόμη και στο ζήτημα των αγνοουμένων οι Κύπριοι μόλις πρόσφατα άρχισαν να συζητούν τις δυνατότητες εφαρμογής ενός πλαισίου πολιτικών δικαιωμάτων για την ερμηνεία και την επίλυση του ζητήματος, δηλαδή ακολουθώντας μια φιλελεύθερη λογική, όπου τα δικαιώματα δεν είναι ιεραρχημένα με εθνικά κριτήρια. Με αυτή την έννοια, είναι σημαντικό να θυμόμαστε τις επιπτώσεις που είχε στην Κύπρο η έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για το θέμα των αγνοουμένων, που εκδόθηκε το 1996 (Amnesty International, 1996). Μία από τις ελάχιστες σημαντικές

²⁰ Οι δυνατότητες τέτοιων δράσεων ως προς την ενίσχυση της δημοκρατικής διαδικασίας έχουν καταγραφεί από ερευνητές. Βλ. το έργο της Rebecca Bryant 'Oral Histories in Pre-Conflict Village Life in Cyprus' (http://www.cies.org/NCS/ncs_rbryant.htm).

²¹ <http://www.frm.org.cy/>

²² <http://dzforum.de/en/index.php>

²³ Yeni Kıbrıs Partisi (<http://www.yenikibris.org/ykp/>)

²⁴ Σχετικές ανακοινώσεις Τύπου είναι διαθέσιμες στην αγγλική στη διεύθυνση <http://www.frm.org.cy/Data/ENGLISH/PressRelease.htm> και άλλες στην ελληνική στη διεύθυνση <http://www.frm.org.cy/Data/PressRelease.htm>

μελέτες για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συνδέονται με τη σύγκρουση, η οποία έγινε από μια διεθνή ΜΚΟ, απηύθυνε έκκληση για τη διερεύνηση της τύχης των αγνοουμένων μέσω ενδελεχούς και αμερόληπτης διεξαγωγής ερευνών και την παραπομπή των δραστών στη δικαιοσύνη. Η όποια αξιοποίηση της έκθεσης ήταν επιλεκτική ως βάση για την τοπική εθνοτική εκστρατεία από ενδιαφερόμενες ομάδες.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, σε ολόκληρη την περίοδο που εκδηλώθηκε η προσπάθεια ειρήνευσης, οι ΟΚΣ κατάφεραν σιγά σιγά να αλλάξουν το χαρακτήρα της παραδοσιακής συζήτησης στα δύο αυτά ζητήματα, φέρνοντας στο επίκεντρο τη συναισθηματική ταύτιση συνοδευόμενη από αντιλήψεις διαφορετικές από την επίσημη ερμηνεία των γεγονότων. Φυσικά, αυτή η αλλαγή δεν συντελέστηκε μέσα σε ένα κενό. Η διαδικασία προσφυγών στο ΕΔΑΔ, το οποίο σε γενικές γραμμές είχε ουδέτερο ρόλο να διαδραματίσει ως προς τη σύγκρουση, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην τόνωση των εν λόγω ειρηνευτικών πρωτοβουλιών. Ταυτόχρονα, οι δράσεις των ατόμων που ανέλαβαν τον κίνδυνο να ενεργούν υπό την προσωπική τους ιδιότητα αποτέλεσαν σημαντικό παράγοντα για την παρεμβατική αλλαγή.

Η δόμηση πολιτικής ευκαιρίας

Η διαδικασία εκδίκασης υποθέσεων στο ΕΔΑΔ που αφορούσε τα ζητήματα των εκτοπισμένων και των αγνοουμένων πήρε νέα τροπή με τις αποφάσεις που εκδίδονται από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 με μια σειρά ατομικές προσφυγές. Αυτές υπογράμμισαν το κόστος των κυβερνήσεων να αδρανούν για την αντιμετώπιση των επιμέρους πτυχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επικαλούμενες το φόβο της υπονόμησης των πολιτικών θέσεών τους. Αυτό ισχύει και για την τουρκική κυβέρνηση, για όσες από τις περιπτώσεις του ΕΔΑΔ βρισκόταν στο εδώλιο. Η Τουρκία, που επιδιώκει την ένταξή της στην ΕΕ, αν και καθυστερημένα, είναι περισσότερο διατεθειμένη να προσπαθήσει να κάνει ό,τι μπορεί προς την κατεύθυνση της αποκατάστασης των παραβιάσεων, όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο χωρίς να θέσει σε κίνδυνο τους στόχους της πολιτικής της. Αυτό ισχύει από το 2003, και ιδίως από το 2005 όταν η Τουρκία άρχισε ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από εκεί και πέρα, με την Κύπρο μέλος της ΕΕ, έστω και διαιρεμένη και με τη νομοθεσία της ΕΕ να μην εφαρμόζεται στο βορρά, οι αρχές και στις δύο πλευρές της Κύπρου αισθάνονται την ανάγκη να είναι γενικά πιο ανεκτικές έναντι της εμπλοκής ΟΚΣ σε δράσεις που δεν είναι κατ' ανάγκη σύμφωνες ή έρχονται σε αντιπαράθεση με -ή ακόμη ακόμα εξωθούν σε μια πιο κριτική στάση προς- τις επίσημες πολιτικές και στάσεις.

Αυτές οι νέες πολιτικές συνθήκες κατέστησαν δυνατό να σημειωθεί πρόοδος στο έργο της ΔΕΑ. Επίσης, συνέβαλαν στη δημιουργία της Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας η οποία, αν και απέχει πολύ από το τέλειο, είναι ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση όσον αφορά την αποκατάσταση των παραβιασμένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας των ΕΚ. Επιπλέον, επέτρεψαν την προώθηση των ιδεών της συμφιλίωσης αναγνωρίζοντας τις πτυχές των θέσεων της άλλης κοινότητας ως νόμιμες, όπως για παράδειγμα το γεγονός

ότι οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είχαν διαπραχθεί και από τις δύο πλευρές.

Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί εδώ, μια άλλη σημαντική εξέλιξη που οδήγησε τελικά σε αλλαγή της συζήτησης σε σχέση με τους αγνοούμενους. Αυτή είναι η δημοσιογραφική έρευνα ΕΚ (βλ. παραπάνω) στη δεκαετία του 1990 για τους ανώνυμους τάφους του 1974 στο στρατιωτικό νεκροταφείο στο νότο, με την επισήμανση ότι δεν είχαν ποτέ ερευνηθεί για να διαπιστωθεί αν λείπουν άτομα που είχαν ταφεί σε εκείνους τους τάφους. Η προσπάθεια αυτή συμπληρώθηκε τη δεκαετία του 2000, από ΤΚ δημοσιογράφο που άρχισε να συλλέγει ιστορίες και πληροφορίες σχετικά με τους αγνοούμενους και από τις δύο πλευρές και για ανώνυμους τάφους που δεν είχαν ερευνηθεί. Οι προσπάθειες αυτές προστίθενται στην πίεση διεξαγωγής ερευνών και συμπλήρωσης του έργου των εκταφών που είχαν ήδη ξεκινήσει από τη ΔΕΑ.

Συμπέρασμα

Το κεφάλαιο αυτό προσπάθησε να εξετάσει τον αντίκτυπο που είχαν δράσεις και συζητήσεις ΟΚΣ για τα «ανθρώπινα δικαιώματα» στο Κυπριακό. Επικεντρώθηκε στη συζήτηση δύο πτυχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κυρίως, και συγκεκριμένα εκείνων που αφορούν στους εκτοπισθέντες/δικαιώματα ιδιοκτησίας και τους αγνοούμενους και τα δικαιώματα των συγγενών τους. Τα δύο αυτά θέματα απέκτησαν περιεχόμενο μέσα στο ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο και τις κρατικές δομές, καθώς και στα παρεκβατικά περιθώρια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της διαμάχης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο αντίκτυπος των δράσεων της κοινωνίας της σύγκρουσης εκτιμήθηκε ως προς το κατά πόσον ήταν (α) τροφοδοτικού χαρακτήρα για τη σύγκρουση (β) ουδέτερος για τη σύγκρουση ή (γ) ειρηνευτικού χαρακτήρα.

Όπως αναμενόταν, η διάσταση εαυτού-άλλου αποδείχθηκε κυρίαρχη στις αντιλήψεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της σύγκρουσης. Αυτή η διάσταση λαμβάνει εθνικιστική χροιά ενώ δίνεται στις έννοιες «εαυτός» και «άλλος» μια εθνικιστική αντίληψη. Η Κύπρος δεν αποτελεί μοναδική περίπτωση για αυτό, αλλά έχει σημασία να το υπογραμμίσουμε μια και καθορίζει το μέτρο σύγκρισης για όλες τις υπό εξέταση συζητήσεις. Αυτό σημαίνει πως οι εθνικιστικές συζητήσεις βασίζονται στην άποψη ενός βασικού εχθρού, έναντι του οποίου τα εθνικο-κοινοτικά συμφέροντα θα πρέπει να διαφυλαχθούν, και την ιδέα πως η εθνικο-κοινοτική επιβίωση εξαρτάται από το κατά πόσον αυτό γίνεται με επιτυχία. Η ιδιοτυπία στην υπόθεση της Κύπρου έχει να κάνει επίσης και με το γεγονός πως στην ετερότητα έχουν αποδοθεί διάφορες έννοιες από τους πρωταγωνιστές. Έτσι, ενώ η ΤΚ εθνικιστική ρητορική παρουσιάζει τους ΕΚ ως τους έτερους, στην ΕΚ πλευρά η εικόνα αυτή έχει καταστεί περιπλοκότερη ως αποτέλεσμα της ύπαρξης πολλαπλών ερμηνειών, όπου η Τουρκία ως «κατοχική δύναμη» θεωρείται ο μεγαλύτερος εχθρός αλλά όπου οι ΤΚ έχουν καταταχθεί σε διαφορετική από αυτήν την κατηγορία (π.χ. πρωτίστως σε αυτή των Κυπρίων με τους οποίους είναι δυνατή η ειρηνική συμβίωση) και μερικές φορές ως «απλά πιόνια που προωθούν τα επεκτατικά σχέδια της Τουρκίας».

Εξετάζοντας τον τελικό αντίκτυπο δράσεων, θα πρέπει να διατηρούμε μια σειρά επιφυλάξεις ώστε να διασφαλίσουμε πως η ανάλυση δεν θα είναι απλοποιημένη σε σημείο που να αγνοεί την πολύπλοκη φύση του ζητήματος. Μια από τις επιφυλάξεις αυτές είναι πως οι δράσεις ενδέχεται να έχουν ανάμικτο αντίκτυπο. Κάτι τέτοιο διαπιστώσαμε ειδικότερα στην περίπτωση δράσεων που χαρακτηρίσαμε ουδέτερες ως προς την επίδραση, όταν δηλαδή ο αντίκτυπός τους ποικίλλε κατά καιρούς, δείχνοντας μερικές φορές να τροφοδοτεί τη σύγκρουση, ενώ άλλες φορές έδειχνε να προάγει την ειρήνευση. Αυτό κατέδειξε πως αυτό που πρωτίστως καθορίζει τη γενικότερη επίδραση μιας δράσης είναι το πλαίσιο εντός της οποίας διεξάγεται και τα χρονικά περιθώρια που χρησιμοποιούμε για την ανάλυση. Μια πρόσθετη επιφύλαξη είναι πως δεν ταυτίζονται πάντα η πρόθεση και η επίδραση μιας δράσης, ιδίως όταν οι προθέσεις αξιολογούνται στη βάση της συζήτησης που προτείνουν οι οργανώσεις. Σε σχέση με την τροφοδοτική επίδραση για παράδειγμα πρέπει να υπογραμμίσουμε πως κανείς από αυτούς με τους οποίους μιλήσαμε δεν είπε ανοικτά πως πρόθεση της οργάνωσής του ήταν να ρίξει λάδι στη φωτιά. Απεναντίας, όλες οι οργανώσεις που εξετάσαμε προτείνουν ως απώτερό τους σκοπό μια λύση του Κυπριακού που θα σέβεται τα δικαιώματα των Κυπρίων. Αν πάρουμε αυτό τοις μετρητοίς, αυτό θα είχε πιθανότατα ως αποτέλεσμα να αξιολογήσουμε όλες τις δράσεις ως να έχουν αφηρητά την πρόθεση για ειρήνευση. Είναι σε αυτό το σημείο που έχει σημασία να τοποθετήσουμε αυτή τη συζήτηση στο πλαίσιο μιας συστάδας αντεπιχειρημάτων, τόσο εντός της ίδιας κοινότητας όσο και σε σχέση με τις συζητήσεις στην άλλη πλευρά.

Τέλος, αυτό που φαίνεται να συμβαίνει αυτή τη στιγμή στην Κύπρο ως προς την επίδραση της κοινωνίας της σύγκρουσης στην πολιτική διαδικασία είναι μια τάση που αναπτύσσεται προς την κατεύθυνση της εμπέδωσης της ειρήνης. Χωρίς να εκπλήττει, αυτό σχετίζεται πρωτίστως με την εμπλοκή διεθνών -κυρίως ευρωπαϊκών- οργανισμών και φορέων, όπως του ΕΔΑΔ, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ιδιαίτερα μετά τα δημοψηφίσματα του 2004, η παρουσία του διεθνούς παράγοντα φαίνεται να έχει συμβάλει στις προσπάθειες να προσεγγίσουν οι δύο πλευρές της Κύπρου μια φιλελεύθερη αντίληψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δηλαδή μια αντίληψη που θα θέτει τα δικαιώματα του ατόμου πάνω από αυτά του κράτους. Στην Κύπρο, αυτό θα σήμαινε πως θα πρέπει να ληφθεί επίσης υπόψη και η ορθότητα των αξιώσεων για δικαιώματα ατόμων που ανήκουν στην άλλη πλευρά.

Formattato: Inglese (Regno Unito)

Βιβλιογραφία

- Amnesty International (1996) *Proposal to the United Nations to establish an effective commission of inquiry to investigate "disappearances", "missing" persons and deliberate and arbitrary killings in Cyprus*. AI Index: 17/01/96.
- Angastiniotis, Tony (2005) *Trapped in the GL: The Story Behind the Documentary "Voice of Blood"*. Nicosia: Rustem Bookshop.
- Broome, B.J. (2005) *Building Bridges Across the Green Line: A Guide to Intercultural Communication in Cyprus*. Nicosia: United Nations Development Program.
- Demetriou, Olga (2004) *The EU and the Cyprus Conflict: The View of Political Actors in Cyprus*. EU Border Conflicts Working Papers Series, Paper no. 9, The University of Birmingham.
- Demetriou, Olga (2007) To Cross or Not to Cross? Subjectivisation and the Absent State in Cyprus. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 13 (4): 987-1006.
- Development Associates Inc. (2004) *Final Report: Cyprus Bi-communal Development Program Evaluation*. Arlington.
- Gürel, Ayla and Özersay, Kudret (2006) *The Politics of Property in Cyprus: Conflicting Appeals to 'Bizonality' and 'Human Rights' by the Two Cypriot Communities*. Nicosia: PRIO Report 3/2006, International Peace Research Institute Oslo.
- Hadjipavlou-Trigeorgis, Maria (1993) Unofficial Intercommunal Contacts and their Contribution to Peace-Building in Conflict Societies: The Case of Cyprus. *The Cyprus Review* 5 (2): 68-87.
- Kyle, Keith (1997) *Cyprus Search of Peace*. London: Minority Rights Group International Report Series.
- Loizos, Peter (1981) *The Heart Grown Bitter: A Chronicle of Cypriot War Refugees*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patrick, Richard (1976) *Political Geography and the Cyprus Conflict*. Ontario: University of Waterloo, Department of Geography Publication Series.
- Özersay, Kudret, and Gürel, Ayla (2008) Property and Human Rights in Cyprus: The European Court of Human Rights as a Platform of Political Struggle. *Middle Eastern Studies* 44 (2): 291-321.
- Sant-Cassia, Paul (2005) *Bodies of Evidence: Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus*. Oxford: Berghahn Books.

Formattato: Inglese (Regno Unito)

Formattato: Inglese (Regno Unito)

Tocci, Nathalie (2004) *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution*. Aldershot: Ashgate.

Yakinthou, Christalla (2008) The Quiet Deflation of Den Xehno? Changes to the Greek Cypriot Communal Narrative on the Missing Persons in Cyprus. *The Cyprus Review* 20 (1).